

INVENTARUL
național al elementelor vii de patrimoniu cultural imaterial

DOSAR DE PATRIMONIU
AL ELEMENTULUI „ARTA INTERPRETĂRII LA COBZĂ”

1. IDENTIFICARE

1.1. Numărul de înscriere în Registrul național al patrimoniului cultural imaterial:

IV.48.1.

1.2. Denumirea elementului în Registrul național: Arta interpretării la cobză.

1.3. Denumirea elementului în localitate, inclusiv variantele locale (instrumentul):
căpus, cobuz, copus, lăută, alăută.

2. CARACTERIZAREA

2.1. Caracterizarea și descrierea succintă

Cobza este un instrument muzical tradițional, cu coarde ciupite, din familia lăutei. În ansamblul instrumentelor muzicale tradiționale din Republica Moldova, cobza ocupă un loc aparte, determinat de contribuția ei importantă la crearea și perpetuarea melosului tradițional. Tradiția interpretării la cobză se încadrează într-o arie culturală mai mare, cea a spațiului carpato-dunărean, în care este considerat cel mai vechi instrument de acompaniament și nu numai. Căci odată cu întreținerea armoniei propriu-zise, îndeplinește și alte funcții precum cea ritmică, dinamică, parțial melodică.

Exprimarea armonică în materializarea acestora este lansată în forma specifică – cea de figurare a acordului, care constă din câteva modalități distincte de completare a facturii muzicale cu elemente armonice și melodice, transpuse prin țiturile respective. Din punct de vedere ergologic, cobza se compune dintr-o cutie de rezonanță piriformă cu spatele convex (numită deseori în mediul tradițional „burduf” sau „bârdan”), format din mai multe „doage” din lemn de nuc sau paltin, și fața plană, confecționată din scândură de lemn de molid. Gâtul instrumentului este unul scurt și lat, confecționat din lemn tare, fără tastieră, care se termină cu „cuiet” – loc de instalare a cuielor, răsfrânt sub un unghi obtuz spre spate. Fața de rezonanță reprezintă câmpul de vibrație cel mai intens, centrul acesteia fiind ornat cu perforații plasate aproape de gâtul instrumentului în formă pătrată sau de rozetă, iar în unele variante perforațiile iau forma unui triunghi străpuns. Cobza este dotată cu 8-12 strune, grupate transversal în patru coruri câte două sau trei, care formează 3-4 coruri, fiind la rândul lor fixate în partea inferioară direct pe față de un

cordar din lemn și în partea opusă montate în locașul cuielor din ”cuiet”. Fiecare grup de coarde poate avea una mai groasă, numită de obicei „burdoaie”, care este acordată cu o octavă mai jos față de cele subțiri. Acordajul coardelor poate să difere în funcție de regiune sau chiar de interpret. Cel mai frecvent acordaj este cel de cvintă și cvartă: re – la – re – sol. Strunele sunt călcate cu toate degetele mâinii și ciupite cu un plectru plastifiant sau cu o pană de găscă. În muzica instrumentală, cobza adoptă formulele ritmico-armonico-melodice de tipul țiturilor.

Tehnica acompaniamentului la cobză (în componentele ei esențiale configurative, metro-ritmice și melodice) vădește, în bună parte (la propriu și la figurat), mai multe similitudini cu cea manifestată în prestația țambalului. Resursele sonore ale acompaniamentului se îmbogățesc substanțial datorită dublării, triplării sau cvadruplării coardelor cobzei, sunetele acute ale corului respectiv, la rândul-le, fiind întărite cu octavele lor inferioare. O dată cu aceasta, timbrul specific al cobzei este impulsionat și de modul special de punere în vibrație a coardelor prin ciupire. Natura constructivă a cordofonelor ciupite presupune un grad sporit de amortizare a oscilațiilor, astfel că odată transmisă coardelor, energia vibratorie repede se consumă, producând un sunet sec, aspru. Tehnica mano-digitală, precum și gama posibilităților materiale pe care le au la dispoziție cobzarii permit elaborarea și redarea unui număr relativ redus de nuanțe coloristico-expressive. În timpul acompanierii sunt solicitate primele trei, fie ultimele trei grupuri de coarde, prin care la o singură mișcare sunt acționate coruri cordofone pe fracțiuni de timp diferite.

Rostul primordial al acompaniamentului de cobză este cel al figurării ritmice a acordului. Prevăzut în prezent cu tastieră divizată de caze metalice identice celor de chitară, instrumentul determină, în general, o sonoritate aidoma celei rezultate pe coardele deschise – puternică, dar cu o nuanță oarecum metalică, puțin mușcătoare, tăioasă. Configurația armonică schițată în jurul cobzei este discriminată de cea a țambalului prin poziția melodică a sunetelor tenace obstinate (de obicei, tonica). Acestea, în marea lor majoritate, ocupă o poziție intermediară între sunetele armonice ale acordului dispersat, în funcție de răsturnarea preferată. În țesătura armonică a construcției sunetele obstinate se plasează la altitudinea superioară a verticalei sonore. Potrivit aprecierii lui Ovidiu Papană, „la modelul actual al *cobzei românești* sunt păstrate în mare măsură coordonatele acustico-muzicale și parțial cele constructive pe care le-a avut un instrument muzical dintr-o perioadă istorică îndepărtată, instrument devenit tradițional în cultura orală românească. (...) La instrumentele (actuale) asemănătoare cobzei putem observa următoarele perfecționări constructive: un gât mai lung și mai subțire, prezența tastelor, prezența prăgușului, o cutie rezonatoare mai puțin voluminoasă, construită cu o eficiență sonoră mult îmbunătățită etc.” [23, p. 224]. În anii 80 ai secolului XX, organofonul a fost supus unor interesante modernizări și transformări cu caracter ergologic. Întru perfecționarea calităților tehnico-expressive, instrumentului i-a fost îngustat și prelungit gâtul, i-a fost dotată limba cu caze metalice

transversale, fapt ce condiționează efectul cromatic-sonor al coardelor libere, burduful mai mic. Coardele se întind deasupra cutiei de rezonanță cu ajutorul unor șuruburi metalice aflate la capătul gâtului.

2.2. Data, timpul și locul desfășurării

Cobza este un instrument prezent în componența unor orchestre de muzică populară, ansambluri etnofolclorice, opțiunea pentru ea manifestându-se și în alte formații cu statut profesionist sau de amatori din republică. Printre purtătorii actuali ai tradiției interpretării la cobză se numără muzicanți din colectivele muzical-artistice profesioniste, studenții și elevii din instituțiile de învățământ muzical-artistic de toate treptele. Cobza se regăsește în cadrul Orchestrei de muzică populară „Mugurel”. În spectacolele Orchestrei „Folclor”, apar regulat interpreți la cobză, nu neapărat angajați ai orchestrei. Cel mai des, întâlnim cobza în ansamblurile folclorice de amatori din republică. Soliștii și colectivele evoluează la concerte, festivaluri și concursuri, la diferite evenimente culturale și manifestări private.

2.3. Caracterizarea elementului din perspectiva vechimii, răspândirii, tipologiei

Cobza și cobzarii au însemnat o prezență constantă în peisajul muzical de la est de Prut, cu o intensitate diferită, în strânsă legătură cu modul în care era percepută muzica tradițională. Deja în secolul al XIX-lea cântatul la cobză era instituționalizat prin grupul lăutarilor. Filmul *Lăutarii*, realizat la Studioul *Moldova Film* (regizor Emil Loteanu) este o bună ilustrare a fenomenului lăutăresc de la sfârșitul secolului al XIX-lea. În această formulă lăutărească, cobza s-a menținut și pe parcursul secolului al XX-lea, inclusiv la începutul secolului al XXI-lea. Termenul „lăutari”, desemnând odinioară o formă tradițională de organizare a muzicienilor, continuă să fie utilizat astăzi în numele unor ansambluri și formații, exprimând o realitate culturală familiară locuitorilor din Republica Moldova și România (vezi Orchestra Națională de Muzică Populară „Lăutarii”, condusă de Nicolae Botgros; formațiile „Lăutarii Măgdăceștilor”, „Art-Lăutarii”, „Lăutarii de la Nord”, „Barbu Lăutaru” de la Bălți, „Lăutarii de la Dondușeni”, „Lăutarii de la Sud” etc.). Între timp, instrumentul a suportat mici ajustări datorate intențiilor meșterilor lutieri și ale lăutarilor de a o face mai accesibilă ca tehnică de cântat și mai expresivă ca sunet. Instrument prin excelență lăutăresc, cobza s-a afirmat și s-a răspândit în mediul tradițional din Moldova, Muntenia și Oltenia

Instrumentul are mari afinități cu *aud*-ul sau *l'ud*-ul arab și din cel oriental *kopuz*. După aprecierea lui Ovidiu Papană, „la români cobza are statutul de instrument tradițional autohton. Penetrația acestui model instrumental în spațiul cultural românesc a fost făcută în contextul contactelor culturale ale românilor cu popoarele balcanice învecinate” [22, p. 75]. Existența la noi

a unor asemenea tipuri organologice ne este dovedită din cele mai îndepărtate timpuri de iconografia bisericilor, materializată în vechile picturi murale ale mai multor lăcașe de cult creștin (în special, bisericile și mănăstirile nord-bucovinene), începând din sec. al XVI-lea. Mai multe icoane îl înfățișează pe David, cântând la cobză împăratului Saul. Același instrument este reprezentat în frescele mănăstirilor Humor (1535), Voroneț (1547), Sucevița (1606), Horezu (1692) [25, p. 134-137] ș.a. (Mai recent, cercetătorul Eduard Rusu consideră că, în picturile murale din Țara Moldovei și în miniaturi, e reprezentată *lăuta*, apreciind-o drept un instrument diferit de *cobză* [24, p. 65-66]).

Cu denumirea de *cobuz*, instrumentul este atestat în vechile scripturi. Bunăoară, în Psaltirea sfântului Proroc David (1673), Mitropolitul Dosoftei, tălmăcitorul în română, menționează "Lăutele, cobuzele, la veselii de jocuri". Cobza apare consemnată și în creația de sorginte orală: în poezii (*Ăl cobuz de soc,/mult zice cu foc;/ăl cobuz de os,/mult zice duios;/ăl cobuz cu fire,/mult zice subțire*; sau *După cobză și vioară/Să scoatem hora afară*), ghicitori (*Ciupercă uscată/În cui spânzurată*, dezlegată de înțelepciunea populară prin *cobză*), expresii frazeologice (*răcit cobză*, adică răcit și tușește tare; *a-i cânta din cobză*, *a duce cu cobza*, *a-i face pântecetele cobză*, *a lega cobză*, *a fi gras ca o cobză*) [14, p. 608; 19, p. 447] ș.a. Sursele scrise cu caracter istoric, geografic, juridic, literar, de asemenea, oferă suficiente date, care ar confirma prezența cobzei în arealul culturii muzicale instrumentale de la noi, la diferite manifestări din mediul rural și citadin (petreceri, nunți, cumetrii, alte ceremonii comunitare), fapt consemnat în memoriile de călătorie ale străinilor aflați în Moldova și Țara Românească în secolele XVI-XVII: polonezul M.Strykowski (1574), suedezul P.Strassburgh (1632), italianul N.Barsi (1633), rusul V.Gagara (1634), germanul A.Adersbash (1652), sirianul Paul de Alep (1653) etc. De asemenea, prezența instrumentului în cultura națională este atestată la 1774, în componența unui ansamblu care urma să ajungă la palatul imperial al țarinei Ecaterina II din capitala rusă. În cuprinzătoarea lucrare *Istoria Daciei transalpine* (1781-1782), istoricul austriac Fr. J. Sulzer furnizează mai multe informații privitor la organologia populară, conturând profilul formației instrumentale destinată cântării la joc, în care se regăsește și cobza.

În documentele referitoare la Moldova de la est de Prut, întâlnim menționate persoane care practicau interpretarea la cobză: „Gavril, cobzar” (Olișcani, 1772, 1773-1774)[3, p. 466], „Nistor cobzar” (rob al Mănăstirii Căpriană, 1813), „Savin Cobzar” (tatăl precedentului Nistor, 1813) [1, p. 313, 328]. În orașul Chișinău, în 1813, e atestată existența unui grup (breaslă?) de „meșteri lăutari” [1, p. 328]. Se știe că, în 1819, breasla lăutarilor din Chișinău avea două grupuri de muzicieni, inclusiv cobzari [9, p. 19]. Tariful boierului Bartolomeu, care a activat la Chișinău în anii 20 ai sec. al XIX-lea, reunea și interpreți la cobză [9, p. 19].

Numele de familie „Cobzar” e consemnat într-un recensământ fiscal din 1835, pentru mai mulți romi din satele Frăsinești, Țigănești, Șișcani și Horodiște, ținutul Orhei: Tudor Cobzar, Andrei Cobzar, Simion Cobzar, Vasile Cobzari, Ivan Cobzari, „Emanuil Lupov fiul lui Cobzar” etc. (ANA DGAN, F. 134, inv. 2, d. 72; informație oferită de dr. T. Candu). Perpetuarea acestui nume poate fi o probă a practicării muzicii la cobză în Basarabia, în epoca respectivă. Istoricul Gheorghe Bezviconi atestă că unii lăutari celebri (inclusiv Barbu Lăutarul) și formațiile lor au evoluat pe ambele maluri ale Prutului, pe parcursul secolului al XIX-lea [6, p. 114].

În secolul al XIX-lea, instrumentul este menționat în revista germană *Allgemeine Musikalische Zeitung* (nr. 30, iulie, 1821) ca unul din componente în alcătuirea-garnitura ansamblurilor de muzică populară. Modelul instrumental tradițional, ca specific moldovenesc și muntenesc (vioară, cobză, nai), se va impune pe parcursul unei perioade de timp îndelungate. Prezența cobzei în formații de o asemenea configurație este atestată documentar în secolul al XIX-lea în componența tarafurilor basarabene ale boierilor Varfolomei (Județul Lăpușna), Țambal, Crușevanu (Orhei), T.Krupenski (Chișinău), I.Pruncul etc. Parte componentă a ansamblului era cobza și în tarafurile moldovene și bucovinene conduse de Barbu Lăutarul, Angheluță, Năstase, N.Picu. Se menține în componența tarafurilor din Moldova din stânga Prutului (în formațiile conduse de I.Perja, C.Marin, C.Parno) până spre sf. sec. al XIX-lea. Documentele de epocă au conservat numele mai multor interpreți-cobzari precum Stan Cobzarul, frații-cobzari Ivăniță, Barbu Lăutarul, Țăru Cobzaru ș.a. Folcloristul Teodor T. Burada relatează în studiul „Cercetări asupra danțurilor și instrumentelor de muzică a românilor” următoarele: „astăzi cel mai vestit lăutar care cântă la cobză (...), e Țirul Cobzariu, el locuiește în părțile Basarabiei”, pe care „am avut ocazia a-l auzi în Cahul”, „admirând foarte mult talentul lui...” [11]. La cumpăna secolelor XIX-XX („jumătate de veac în urmă, pe vremea rușilor”), potrivit folcloristului Gheorghe V. Madan, în satul Trușeni (astăzi, în raionul Strășeni), la Paște, Sf. Gheorghe, Ispas și Duminica Mare, „se făcea joc cu lăutari, din scripcă și cobză” [2, vol. 1, p. 49, 58]. La fel, un informator de teren (Zaharia Cupeț, 67 de ani, din Cristești) mărturisea în 1938: „pe timpul când eram eu flăcău, cânta la joc o scripcă și o cobză” [26, p. 127]. O fotografie din albumul lui Pavel Kondrațki, *Imaginile Chișinăului și împrejurimilor sale* (1889), înfățișează un ansamblu de lăutari, unul dintre membri cântând la cobză (Fig. 1).

Fig. 1. Orchestră românească. Fotografie de P. Kondraški, 1889.

Din arhiva New York Public Library.

Pentru perioada interbelică, dispunem de câteva mărturii care confirmă că tarafurile de lăutari, organizate în „cumpănii”, erau angajate pentru a evolua la hora satului, prilejuită de sărbătorile calendaristice (Crăciun, Anul Nou, Bobotează, Paște). Cu referire la instrumentele lăutarilor, Petre V. Ștefănuță observa la Iurceni tendința înlocuirii instrumentelor tradiționale românești cu altele moderne (trombon, clarinet, flaut etc.) [26, p. 127]. Pe de altă parte, folcloristul nota existența tarafurilor de „categoria întâia” (care cunosc „cele mai moderne melodii de dans”) și tarafurilor „de categoria a doua” (care „cântă la horele și nunțile țărănești și la cârciumile din târgul Nisporeni”) [26, p. 125, 126]. Putem presupune că, mai ales în tarafurile „de categoria a doua”, legate mai mult de mediul rural, se putea perpetua interpretarea la cobză și la alte instrumente populare. Într-o fotografie cu „ansambluri folclorice de la Chișinău și București”, făcută în 1938 la Chișinău, remarcăm un cântăreț la cobza tradițională [2, vol. 2, p. 261] (Fig. 2). După aprecierea lui Victor Botnaru, „în tarafurile din Moldova, Muntenia și o parte a Olteniei, cobza a dominat incontestabil până în jurul anilor 1920, când țambalul a început să-i submineze autoritatea. Cu toate acestea, alături de formații de muzică populară, evolute ca număr și feluri de instrumente, s-au păstrat și componente instrumentale și vocal-instrumentale mai vechi, în care un instrument melodic, nu obligatoriu vioara, era susținut de acompaniamentul cobzei” [9, p. 20].

**Fig. 2. Ansambluri folclorice de la Chișinău și București, Chișinău, 1938.
Din colecția dlui Daniel Siegfriedsohn – Arhive istorice (Facebook).**

O altă etapă în istoria cobzei începe după cel de-al Doilea Război Mondial. În anul 1945, a fost creat un ansamblu instrumental pe lângă Casa Republicană de Creație Populară. Din 1949, acesta a activat sub auspiciile Filarmonicii de Stat din Chișinău, cu statut de orchestră de muzică populară. În cadrul ansamblului respectiv, a fost promovată inclusiv cobza [9, p. 20]. Ulterior, instrumentul a fost inclus în Orchestra de Muzică Populară „Fluieraș”.

Între anii 1957-1963, Anatol Davâdov (absolvent al Școlii de muzică și al Conservatorului municipal din Chișinău, precum și al Conservatorului „G. Musicescu”) activează în calitate de cobzar în Orchestra Radio Chișinău [11a, p. 157-158].

După înființarea în cadrul Comitetului de Stat pentru Televiziune și Radiodifuziune a Orchestrei „Folclor” (1968), cobza devine un instrument permanent în componența orchestrelor de muzică populară, opțiunea pentru ea manifestându-se și în alte formații cu statut profesionist sau de amatori din republică.

Din 1978, în cadrul Colegiului de Muzică „Ștefan Neaga”, în clasa profesorului Isaac Solomon, începe a fi predată interpretarea la cobza. În următoarele decenii, viitorii cobzari au început a fi pregătiți și la alte instituții de învățământ, de diferite trepte – Liceul Republican de Muzică „C. Porumbescu” (profesorii Ion Negură, Elena Negură, Violeta Grecu-Botezatu), Școala de muzică din Tiraspol (profesoara Liubovi Mihaloșina), Colegiul de Muzică „Ștefan Neaga” (profesor Pavel Țurcanu), Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice (profesor Victor Botnaru), Școala de Arte „Valeriu Poleakov” din Chișinău, Școala de Arte din Strășeni (profesor Sergiu Diaconu) etc.

Fig. 3. Aurica Țurcanu, interpretă la cobză, Orchestra „Fluieraș”, 1970. Din colecția dlui Victor Ghilaș.

Începând cu anul 1980, un statut privilegiat a acordat cobzei Ansamblul Etno-Folcloric *Talăncuța*, format din interpreți originari din diferite localități ale Republicii Moldova, care și-a propus să reactualizeze originalitatea și autenticitatea melosului tradițional local.

Actualmente, instrumentul este răspândit în Republica Moldova, România, Ucraina, precum și în alte țări din Europa de Est, fiind adaptat ușor ca formă, detalii și tehnici interpretative la specificul muzical al diferitor tradiții muzicale.

3. DESCRIEREA PURTĂTORILOR

Cobza este utilizată atât în componența micului taraf din care lipsește țambalul, cât și în mod singular, pentru a acompania interpreții care promovează repertoriul eposului eroic și al cântecului bătrânesc. O formă frecventă, exemplară, de utilizare a instrumentului o practică câțiva interpreți de folclor, tineri și mai în vârstă, care cântă la voce și se acompaniază la cobză (Ștefan Popescu, Marin Ganciu, Viorica Ciubotaru, Stela Botez, Pavel Țăranu, Suzana Popescu).

Fig. 4. Ansamblul etnofolcloric „Tălăncuța”, c. 1994.
Din colecția dnei Silvia Zagoreanu.

Fig. 5. Cobzarul Gheorghe Afroni.
Din colecția dlui Victor Ghilaș.

Fig. 6. Ansamblul „Haiducii” de la Rezina. La cobză – Ion Purice.
Din arhiva CNCPPCI.

Fig. 7. Interpreta Suzana Popescu.
Din arhiva CNCPPCI.

Fig. 8. Interpretul Tudor Ungureanu.

Din arhiva CNCPPCI.

Fig. 9. Profesorul Victor Botnaru susținând un atelier de interpretare la cobză.

Din arhiva CNCPPCI.

Purtătorii actuali ai tradiției interpretării la cobză, ca și pe vremuri, sunt interpreți care activează tradițional în grupuri folclorice sau în orchestre profesioniste de muzică populară, sau individual. Sunt virtuozii în interpretarea muzicii la cobză artiștii din colectivele muzical-artistice profesioniste din Chișinău, studenții și elevii din instituțiile de învățământ muzical-artistic de toate treptele. Interpreții care activează în comunitățile din spațiul rural s-au adaptat repertoriului local

promovat de ansambluri etno-folclorice în care cântă pasionați de muzică. În acest mod, cele două tendințe muzicale se completează, stimulându-se reciproc. Potrivit aprecierii lui Victor Botnaru, „cobzarul-rapsod solist sau în ansamblu, alături de alte instrumente, este colportorul tipic al tradiției interpretării folclorice ce „cumulează” într-o unitate sincretică, funcțiile de cântăreț, instrumentist, poet, compozitor, actor” [9, p. 21]. Afinitatea dintre interpreți și instrument este destul de mare, încât unii dintre ei preferă să-și meșterească singuri instrumentele, asistați uneori de lutieri, iar alții folosesc cobze create de meșterii populari. În practica culturală curentă sunt în uz atât cobza veche moldovenească, cât și cea adaptată. Interpreții sunt acei care aleg la care instrument să cânte. Interpreții cântă la cobzele meșterite de lutierii: Jan Vizitiu (Combinatul de instrumente muzicale din Chișinău), Ion Borș (Cricova, mun. Chișinău), Nicușor Mardari (Anenii Noi), Nicolae Dron și feciorii săi – Ștefan, Nicolae, Eugen, Mihai (Gura Galbenă, r-nul Cimișlia) ș.a.

3.1. Purtători (persoană, grup sau comunitate) reprezentativi pentru repertoriul folcloric tradițional la cobză.

Victor Botnaru, n. 1961, Chișinău. Membru al Ansamblului folcloric „Tălăncuța”, din 1982, a participat la readucerea în circuitul artistic a mai multor instrumente tradiționale (cavalul, tilinca, cobza) și a repertoriului muzical care le caracterizează, valorificând melodii culese în expediții folclorice pe teritoriul Republicii Moldova. Identificând exemplare de cobze vechi (de la Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală, la cobzari în etate din România), a studiat particularitățile cobzei tradiționale (fără trepte) și a creat un sistem de acordare a acestui tip de cobză. Pentru a reconstitui structura cobzei tradiționale și a asigura confecționarea instrumentului, a colaborat cu lutierul Nicolae Mardare de la Combinatul de instrumente muzicale populare din Chișinău, precum și cu lutierul Nicolae Dron. În baza analizei melodiilor populare, a reconstituit stilul interpretativ al cobzarilor de odinioară. De aproape patru decenii, contribuie la promovarea modelului vechi de cobză și a folclorului românesc din Basarabia, instruind studenții Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice. În opinia sa, „Studierea, la Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice, a măiestriei vocale populare, a cântecului folcloric moldovenesc, a artei interpretative la cobza tradițională poate fi considerată o continuare a tradițiilor de învățare întâlnite în mediul tradițional, raportate la cerințele actuale ale învățământului și practicii muzical-artistice contemporane” [9, p. 21]. Repertoriul melodiilor pentru cobză, pe care le valorifică în activitatea didactică, cuprinde o mare diversitate de specii folclorice, punând astfel în valoare posibilitățile instrumentului și calitățile vocale ale interpretului: melodii de joc (hore, sârbe, hostropăț, hangul, șaiorul ș.a.), cântece propriu-zise (*Doină, Cântec de ciobănie*), colinde, bocete, balade (*Cântecul ciobanului care și-a pierdut oile, Miorița*) ș.a. [9, p. 32 și *passim*]

Între discipolii lui Victor Botnaru se numără interpreți de renume (Gheorghe Afroni, Marin Ganciu, Alexandru Galiț, Viorica Cibotaru, Ștefan Popescu, Stela Botez), alături de mulți alți absolvenți. A înființat un ansamblu de cobzari la Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice. Conduce Ansamblul „Țărăncuțele” de la aceeași instituție. La diferite evenimente culturale, acompaniază personal, la cobză, caval, cimpoi ș.a., membrii Ansamblului „Tălăncuța”, precum și alte colective. În anul 2023, în cadrul Centrului Național de Conservare și Promovare a Patrimoniului Cultural Imaterial, a condus un master-class la care au participat reprezentanți ai mai multor localități, doritori de a însuși tehnicile de cântat la cobză.

Pavel Țurcanu, n. 1961, satul Costești, r. Ialoveni. Provine dintr-o familie de lăutari. Studii: Școala republicană de muzică „Eugen Coca”, Colegiul de muzică „Ștefan Neaga”, Institutul de Arte „Gavriil Muzicescu”. A activat la Filarmonica de Stat din Chișinău, în orchestrele „Mugurel” și „Lăutarii”. A colaborat cu Ansamblul „Tălăncuța”. A organizat Ansamblul de cobzari „Barbu Lăutaru”. A mai creat un ansamblu de cobzari, format din elevii Colegiului de muzică „Ștefan Neaga”, unde predă cobza și mandolina. Discipoli care s-au afirmat ca interpreți: Cristian Marinescu, Ion Popescu.

Suzana Popescu, n. 1950, satul Obileni, raionul Hâncești. Studii: Colegiul de Muzică „Ștefan Neaga”. În Ansamblul „Tălăncuța”, căruia i s-a alăturat în 1983, s-a afirmat prin calitățile vocale deosebite, precum și prin interpretarea unor creații vechi și rare (formule de chemat oile, colinde, doine, balade). Mai ales în domeniul baladelor, a readus în spațiul public creații ample (numărând sute de versuri), care dispăruseră din repertoriul scenic, precum: *Balada Badiului*, *Balada Codreanului*, *Bătălia de la Plevna*, *Mihu copilul*, *Vidra*, *Meșterul Manole*, *Soarele și Luna*, *Balada Mareșalului Averescu*. Se manifestă ca solistă, iar unele creații le acompaniază la cobză. În acest mod, a pus în valoare calitățile cobzei pentru interpretarea creațiilor epice tradiționale.

Marin Ganciu, n. 1973, satul Anadol, r. Reni, reg. Odesa. A făcut studii de muzică la Colegiul de Arte din Odesa și la Universitatea de Arte din Moldova. A activat în Orchestra de muzică populară „Fluieraș”. E profesor de muzică la Studioul de Creație „Iedera” din cadrul Centrului Republican de Creație a Copiilor și Adolescenților „Artico”. A cules o variantă a baladei „Miorița” din localitatea natală, interpretând-o parțial la cobză și fluiet. Promovează un repertoriu alcătuit din melodii folclorice (colinde, cântece populare creștine) și populare.

Tudor Ungureanu, n. 1963, satul Căpriana, r. Strășeni. A studiat la Institutul de Arte „G. Musicescu” din Chișinău (specialitatea „metodist al manifestărilor culturale”) și la Universitatea Națională de Artă Teatrală și Cinematografică „Ion Luca Caragiale” (București). A făcut parte din Ansamblul „Tălăncuța” (1980-1984), după care a înființat Ansamblul folcloric „Ștefan Vodă” din satul Căpriana, pe care îl conduce până în prezent. Acompaniază formațiile „Sînzienele” din s. Căpriana și „Voloșeni” din s. Pânășești, ambele în raionul Strășeni. Cântă la mai multe instrumente

populare – fluiet (diferite tipuri), caval, ocarină, cimpoi, cobză. Repertoriul său muzical include diverse genuri: cântece propriu-zise (*Cântec haiducesc, Păstoreasca, Foaie verde fir de grâu*), colinde, balade (*Ilinca, Arnăutul*). Ansamblul privilegiază cântecele cu mesaj patriotic, cu care evoluează la numeroase concerte, concursuri și evenimente culturale din țară și de peste hotare. Ca interpret la cobză, pune în valoare calitățile acestui instrument pentru interpretarea solistică. Promovează ideea deschiderii Muzeului „Vatra Cobzarului”, la Căpriană, în care se va regăsi colecția de instrumente muzicale populare a Ansamblului „Ștefan Vodă”.

Gheorghe (Gicu) Afroni din s. Pereni, raionul Hâncești, născut în anul 1964, fost membru al ansamblului etnofolcloric „Ștefan Vodă”, a activat la teatrul epic Ion Creangă, la studio-ul „Buciumul”.

Ștefan Popescu și Viorica Cibotaru. Au studiat cobza la Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice (clasa profesorului Victor Botnaru). Activează în cadrul Teatrului „Ion Creangă” (anterior, mulți ani la rând, instituția s-a numit Teatrul Epic de Etnografie și Folclor „I. Creangă”). Șt. Popescu și V. Cibotaru acompaniază la cobză recitalurile de folclor muzical și spectacolele trupei. Pe parcursul timpului, colectivul teatrului s-a specializat în montarea spectacolelor inspirate din tradițiile populare (*Andrei, cap de iarnă; Șezătoarea de Crăciun, Focurelul, Duminica Mare* etc.), promovând concomitent folclorul muzical și coregrafic, instrumentele muzicale și costumele tradiționale. Publicul spectator are astfel ocazia să cunoască cobza în contextul altor forme ale culturii tradiționale. Viorica Cibotaru a condus ansamblurile folclorice „Urmașii” și „Floare de Dor”. În prezent, e conducătoarea Ansamblului „Doina Dorului” de la Liceul Teoretic „Ion și Doina Aldea Teodorovici” din Chișinău.

Purtători ai tehnicilor de confecționare a cobzei

Nicolae Dron, satul Gura Galbenei, raionul Cimișlia. Tatăl a fost lemnar. A studiat meseria de lutier de la meșterii Ion Borș și Nicolae Mardare. În cadrul Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice, a învățat interpretarea la cobză. Împreună cu Victor Botnaru, a cercetat mai multe exemplare de cobze vechi, tradiționale din Republica Moldova și România. Pentru dobândirea experienței profesionale, a mai călătorit în Ucraina și Ungaria. După mai multe cercetări, a ales drept model cobza din județul Botoșani, România, ca fiind cea mai reprezentativă pentru spațiul dintre Prut și Nistru. Perfecționează constant fiecare instrument, ajustându-l în funcție de interpret și cerințele acustice. Le confecționează în propriul atelier din Gura Galbenei. La diferite etape de confecționare a cobzei, colaborează cu feciorii săi Nicolae și Ștefan. Ultimii au ateliere în aceeași localitate, restaurând și confecționând diverse instrumente muzicale, inclusiv cobze. Execută comenzi de instrumente pentru clienți din R. Moldova, România și alte țări (SUA, Canada).

Posedând o colecție de cobze și alte instrumente populare, pentru a le promova, intenționează să deschidă un muzeu care s-ar numi „Casa Cobzarului”.

Cobzari individuali sau membri ai ansamblurilor folclorice, care valorifică diferite modele de cobză și genuri muzicale

Igor Iachimciuc, Anatol Sârghi, Ion Lipceanu, Iurie Secu, Ion Popov, Leonid Nenescu, Alexei Tătaru, Leonid Țăranu, Sergiu Diaconu. În diferite perioade, au acompaniat la cobză membrii Ansamblului etnofolcloric „Tălăncuța”.

Sergiu Diaconu, absolvent al Colegiului de Muzică „Ștefan Neaga” (clasa profesorului Isaac Solomon). A activat ca profesor la Școala de arte din Strășeni. În prezent, e angajat în Orchestra „Mugurel”. Acompaniază ansamblul „Ștefan Vodă”, alte ansambluri și soliști. De ceva timp se ocupă și de restaurarea cobzelor.

Stela Botez (originară din satul Pleșeni, r. Cantemir). Cobza o ajută să se promoveze ca solistă, acompaniind cântece folclorice și alte genuri muzicale. Se manifestă și la petreceri private.

Violeta Grecu-Botezatu, interpretează la cobză, profesoară de cobză la Liceul Republican de Muzică „Ciprian Porumbescu”.

Ana Sârghi, Ansamblul „Țărăncuța”, AMTAP. Interpretează cântece populare, acompaniindu-se la cobză.

Ana Onica. Interpretează cântece populare.

Preot Anatol Sârghi. Activează în satul Costuleni, raionul Ungheni. Cântă la evenimente de familie.

Alexandru Galiț evoluează ca interpret și conducător al Ansamblului folcloric „Răzeșii”, Palatul de Cultură din mun. Ungheni. E absolvent al Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice (clasa profesorului Victor Botnaru).

Nicolae Ciobănică, Ansamblul folcloric „Alțița” din or. Cahul și Ansamblul folcloric „Mierla Prutului” din or. Cahul. Acompaniază melodii interpretate vocal individual și de grup.

Luminița Stoianov – a predat interpretarea la cobză în cadrul Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plactice. A acompaniat grupul „Etnos” (apreciat în întreg spațiul românesc), alături de Zinaida Bolboceanu și Maria Stoianov. În prezent, evoluează împreună cu grupul Mariei Stoianov, la centrul Satul moldovenesc „Buciumul”, Chișinău.

Igor Botnari, satul Fundurii Vechi, Glodeni.

Sergiu Răileanu (stabilit în SUA).

Ansamblul Folcloric „Busuioc” din Șolcani, raionul Soroca.

Serafim Bondari (activează la Chișinău).

Eugeniu Straistă, Ansamblul etnofolcloric „Doina” (activează la Chișinău).

Nicolae Botnaru, Ansamblul „Crenguța de iederă”, Facultatea de Arte Frumoase, Universitatea de Stat din Moldova.

Ansamblul Centrului de Creație a Copiilor „Floarea Soarelui”, mun. Chișinău.

Ansamblul Căminului Cultural „Ion Inculeț”, satul Răzeni, r. Ialoveni.

Svetlana Titică, Sergiu Titică, ansamblurile folclorice „Răzeșii” și „Doruleț”, r. Ialoveni.

4. DESCRIEREA SITUAȚIEI LA ZI

În prezent, interpretarea la cobză își are locul său bine precizat în practica muzicală a Republicii Moldova, care își afirmă identitatea culturală inclusiv prin muzică, protejând melosul tradițional, original și autentic, în grupuri diverse care fie că recuperează din memoria socială a purtătorilor de folclor piese și moduri de interpretare locale, fie că se axează pe promovarea unor tehnici valoroase pentru întregul areal moldovenesc, românesc. Recuperarea a început în grupurile care au conștientizat valoarea acompaniamentului la cobză, în special studenții de la școlile de muzică veniți din diferite localități ale Republicii având o anumită experiență muzicală locală. Ulterior, din mediul urban de formare a instrumentiștilor, treptat acompaniamentul la cobză s-a afirmat iar în comunitățile cu memorie artistică puternică. Grație unor acțiuni instituționalizate din partea statului începute în anii '60 ai secolului trecut, cobza începe să fie confecționată la „Atelierul (ulterior Combinatul – n.n.) de instrumente muzicale populare moldovenești” din Chișinău, mai apoi este inclusă ca disciplină de studiu în programele instituțiilor de învățământ muzical din republică (aproximativ la hotarul anilor '70-'80 ai sec. XX), fiind frecvent utilizată în practica concertistică atât a formațiilor profesioniste, cât și celor de amatori din satele și orașele Republicii Moldova. Recent, au fost înregistrate unele încercări de a extinde funcționalitatea instrumentului, acesta fiind folosit în versiune cobza-jazz și postura de solist. La începutul anilor '80 ai secolului trecut, în cultura muzicală din republică se manifestă tendința de constituire a unor formații instrumentale mici, care reprezintă reiterarea modelelor tradiționale preexistente, într-un cadru nonfolcloric, prin intermediul scenei, de către grupurile sociale colportoare (tineretul studios, unele categorii ale intelectualității etc.). Cobza se regăsește în componența acestor formule instrumentale. Între măsurile de sporire a vizibilității artei interpretării la cobză menționăm organizarea primului Festival concurs al cobzarilor, cu genericul „Cobza dorul îmi alină” (Chișinău, 26 aprilie 2023), la inițiativa interpretului și compozitorului Sergiu Răileanu.

O anumită vizibilitate a adus cobzei, alături de alte instrumente tradiționale, proiectul „Instrumente muzicale populare vechi” (2022-2023), inițiat de Gheorghe Șova (reprezentantul A.O. „Alianța între generații”, Fălești). Proiectul a constat în cartografierea și realizarea interviurilor cu interpreți la instrumente populare, de pe ambele maluri ale Nistrului.

4.1. Denumirea instituției implicate în menținerea viabilității

Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice. La Catedra de Canto popular, se predă arta interpretării la cobză.

Instituția Publică Centrul de Excelență în Educația Artistică „Ștefan Neaga”, la catedra Instrumente Populare, este predat obiectul de studiu cobza și instituția pregătește tineri muzicanți cobzari.

Centrul Național pentru Conservarea și Promovarea Patrimoniului Cultural Imaterial (CNCPPCI). În perioada iulie-decembrie 2023, a organizat 20 de ateliere de studiere a interpretării la cobză. De asemenea, CNCPPCI organizează seminare și sesiuni de informare privind interpretarea la cobză; stimulează și promovează tariful tradițional, în care se regăsește cobza. În regulamentele evenimentelor pe care le organizează, CNCPPCI impune cerințe privind acompanierea la instrumente tradiționale, inclusiv cobza.

Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală. Organizează sistematic recitaluri de folclor, oferind posibilitatea să se afirme ansamblurilor, formațiilor și interpreților individuali la cobză.

4.2. Data și anul când a fost practicat ultima data

Interpretarea la cobză continuă să fie practicat la sărbători comunitare (de hram, la aniversări sau jubilee ale localităților), spectacole folclorice organizate în localități, conform unui calendar cultural, cu participarea reprezentanților comunităților, reuniuni de familie (nunți, zile de naștere), concerte de mare anvergură în localitățile din Republica Moldova și în afara ei acolo unde sunt activează cetățenii ei. Dintre cele mai recente evenimente publice, în care au evoluat cobzari, menționăm: Festivalul „Colindăm din sat în sat” din satul Slobozia Mare (22 decembrie 2023); Festivalul de colinde de la Bălți (11 ianuarie 2024); Expoziția internațională „Tourism & Travel Expo” (Chișinău, 17 februarie 2024); Spectacolul „Iubirea înfloarește primăvara” (Palatul Național „Nicolae Sulac”, Chișinău, 16 februarie 2024); Spectacolul „De la Iași la Chișinău” (2 martie 2024), organizat la Palatul Național „N. Sulac”, în cadrul Festivalului „Mărțișor”.

5. MĂSURI DE SALVGARDARE

5.1. Măsuri de salvagardare a elementului pentru următorii 3 ani

La Centrul Național de Conservare și Protejare a Patrimoniului Cultural Imaterial vor continua atelierele de însușire a tehnicilor de cântat la cobză pentru doritorii de a stăpâni acest instrument. CNCPPCI va încheia acorduri cu unii conducători ai grupurilor folclorice,

reprezentanți ai APL-urilor, directori ai instituțiilor de cultură din teritoriu, cu privire la implementarea/revitalizarea cobzei etc.

Vor continua activitățile de identificare a informațiilor privind lăutarii care au activat anterior, grupurile muzicale care activează în prezent și preferă cântatul la cobză.

Va continua valorificarea activității meșterilor de cobze în comunități, pentru a descoperi circulația instrumentelor, specificul acestora, dar și cine sunt pasionații interesați de cobză.

Vor fi luate la evidență cobzele ieșite din uz păstrate în familii și în muzee, pentru a continua inventarierea formelor instrumentului, materialele din care au fost făcute în diferite perioade.

Urmare a colaborării cu comunitățile vor fi acumulate și sistematizate sub formă de copii înregistrările audio și video, fotografiile care prezintă informații valoroase despre tradiția cobzei în spațiul Republicii Moldova.

În baza acordului de colaborare încheiat între România și Republica Moldova privind protejarea patrimoniului cultural imaterial, pentru o mai bună cunoaștere reciprocă a fenomenului, vor fi continuate seminarele comune privind protejarea artei interpretative la cobză și meșteșugul confecționării cobzei, se vor realiza întruniri la care să participe atât virtușii, cât și tinerii care au îndrăgit cobza.

5.2. Instituția responsabilă de măsurile de salvagardare (denumire, adresă completă, telefon, cod poștal, e-mail)

Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice. Adresa: str. Alexie Mateevici 111, Chișinău, MD 2009. Tel: (022) 24 02 13; info@amtap.md

I.P. Centrul de Excelență în Educație Artistică „Ștefan Neaga”. Adresa: str. Hristo Botev 4, Chișinău, MD-2043. Tel.: (022) 56 00 58; ceneaga@gmail.com

Liceul Republican de Muzică „Ciprian Porumbescu”. Adresa: str. Kiev 1, Chișinău, MD-2068. Tel.: (022) 44 11 60; ciprianporumbescumd@yahoo.com

Centrul Național de Conservare și Promovare a Patrimoniului Cultural Imaterial. Adresa: str. Mihai Eminescu 50, mun. Chișinău. Tel. (022) 22 15 40, e-mail: info@creatie-populara.md

Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală. Adresa: str. Mihail Kogălniceanu 82, mun. Chișinău, MD-2009. Tel.: (022) 24 40 02, email: office@muzeu.md

Direcțiile municipale și raionale pentru cultură.

6. DATA, NUME SPECIALIST CARE A COMPLETAT FIȘA

Ghilaș Victor, dr. hab., cerc. șt. principal, Institutul Patrimoniului Cultural (cap. 2.1; 2.2; 2.3; 3; 4).

Prohin Andrei, dr., secretar științific, Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală.

Buzilă Varvara, dr., șefa Secției Etnografie, Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală.

Zagoreanu Silvia, Maestru în Artă, directoarea Centrului Național de Conservare și Promovare a Patrimoniului Cultural Imaterial (informații despre cobzari și ansambluri contemporane, fotografii recente, material video din arhiva CNCPPCI).

7. REFERINȚE PRIVIND ELEMENTUL

Izvoare documentare

1. *Documente privitoare la cotidian și viața de familie din Basarabia în sec. al XIX-lea*. Editori: T. Candu, A. Felea. Vol. I (1813). Chișinău: S.n., 2019.

2. Madan, Gheorghe V. *Scrieri*. Vol. 1-2. Chișinău: Știința, 2011.

3. *Moldova în epoca feudalismului*. Vol. VII. Partea II (*Recensămintele populației Moldovei din anii 1772-1773 și 1774*). Chișinău: Știința, 1975.

Studii

4. Alexandru, Tiberiu. *Instrumentele muzicale ale poporului român*. București, ESPLA, 1956, pp. 105-118.

5. *Ansamblul etnofolcloric „Tălăncuța” în cronici și în imagini*. Concepție, selecție și redactare Veta Ghimpu-Munteanu. Chișinău: s.n., 2012.

6. Bezviconi, Gheorghe. *Muzica în Basarabia*. În: Idem. *Profiluri basarabene*. Vol. II. Chișinău: Știința, 2017, pp. 113-118.

7. Botnaru, Victor. *O cobză valoroasă*. În: *Buletin științific. Revistă de Etnografie, Științele Naturii și Muzeologie. Serie nouă*, vol. 1(14), Chișinău, 2004, pp. 185-186.

8. Botnaru, Victor. Contribuții la studierea cobzei. În: *Buletin științific. Revistă de Etnografie, Științele Naturii și Muzeologie. Serie nouă*, vol. 11 (24), Chișinău, 2009, pp. 216-226.

9. Botnaru, Victor. *Metodă de cobză tradițională*. Chișinău: s.n., 2023.

10. Brauer-Benke, József. *A koboz hangszer típus történeti vizsgálata*. In: *Zenetudományi dolgozatok*, 2013-2014, pp. 288-314.

11. Burada, Teodor T. *Cercetări asupra danțurilor și instrumentelor de muzică a românilor*. În: Idem. *Opere*, vol. I, partea II, București, Editura Muzicală, 1974, pp. 77-137.

- 11a. Buzilă, Serafim. *Enciclopedia interpreților din Moldova*. Ediția a doua, revăzută și adăugită. Chișinău: Editura ARC, Editura Museum, 1999.
12. Ciobanu, Constantin Gh., Godorozea, Maria. *Zestrea sufletului. Teatrul Epic de Etnografie și Folclor „Ion Creangă”*. 30 de ani în luminile rampei. Chișinău: Cartdidact, 2019.
13. Ciorănescu, Alexandru. *Dicționarul etimologic al limbii române*. București: Editura Saeculum I.O., 2007, s.v. „cobza”.
14. *Dicționarul limbii române*. Tomul I. Partea II: C. București: Tipografia Ziarului „Universul”, 1940, s.v. „cobza”.
15. Fajcsák, Attila. *About the plucked instrument of the Nyári cup*. In: *Acta Ethnographica Hungarica*, vol. 57, issue 2, 2012, pp. 285-311.
16. Georgescu, Lucilia. *Relația lăută-cobză în picturile mănăstirești din Moldova de nord*. În: *Revista de Etnografie și Folclor*, tom 12, nr. 2, 1967, pp. 133-145.
17. Ghenea, Cristian C. *Din trecutul culturii muzicale românești*. București: Editura muzicală, 1965.
18. Ghilaș, Victor. *Timbrul în muzica instrumentală tradițională de ansamblu*. Chișinău, SeArec-Com, 2001.
19. Hankóczi, Gyula. *Egy kelet-európai lantfélé – a koboz (11 képpel, 4 kottával)*. In: *Ethnographia*, vol. 99, no. 3-4, 1988, pp. 295-329.
20. Lloyd A.L. *The Rumanian Cobza*. In: *The Lute Society Journal*, vol. 2, 1960, pp. 13-16.
21. *Mic dicționar academic*, vol. 1, București; Univers Enciclopedic Gold, 2010, s.v. „cobza”.
22. Papană, Ovidiu. *Metamorfoza unor construcții de instrumente muzicale cordofone. Cobza românească în acest context*. În: *Revista Muzica*, nr. 3, 2018, pp. 74-85.
23. Papană, Ovidiu. *Statutul particularizat al instrumentelor muzicale tradiționale în raport cu instrumentele muzicale care au o „identitate națională” precisă*. În: *Anuarul Institutului de Etnografie și Folclor „C. Brăiloiu”*, tom. 32, București, 2021, pp. 215-229.
24. Rusu, Eduard. *Instrumente muzicale în picturile și miniaturile de la Mănăstirea Dragomirna*. În: *Analele Putnei*, anul XVII, nr. 2, 2021, pp. 63-84.
25. Solcanu, Ion I. *Les instruments de musique dans la peinture murale des pays roumains*. In : *Revue des archéologues et historiens d'art de Louvain*, tome XII, 1979, pp. 120-148.
26. Ștefănuță, Petre. *Hora în regiunea Iurcenilor*. În: idem. *Folclor și tradiții populare*, vol. 2, Chișinău, Știința, 1991, pp. 123-127.
27. Vizitiu, Ion. *Instrumentele muzicale populare moldovenești*. Chișinău, Literatura artistică, 1979, pp. 17-19.

28. Zamfir, Constantin. *Contribuții la cercetarea instrumentelor populare. Cobza*. În: *Muzica*, tom 3, nr. 2, 1953, pp. 49-53.
29. Вертков, К., Благодатов, Г., Язовицкая, Э. *Атлас музыкальных инструментов народов СССР*. Москва, Государственное музыкальное издательство, 1963.
30. Визитиу, Жан, *Молдавские народные инструменты*. Кишинев, Литература артистикэ, 1985, pp. 151-161.
31. Левин, С.Я. *Кобза*. В: *Музыкальная энциклопедия*. Гл. ред. Ю.В. Келдыш. Том 2. Москва, Советская энциклопедия, 1974, с. 846.